

EL debat sobre el territori: de l'«aportació» a la «contribució»

Jesús A. Vila
Periodista i soci del CEL'H

Quan un conjunt d'entusiastes hospitalencs van fundar el Centre d'Estudis de l'Hospitalet, feia només sis anys que la ciutadania havia pogut escollir democràticament el seu govern local i, superades les primeres limitacions de recursos i d'experiència pública de gestió, se somniava en una possibilitat que cada vegada semblava més real i que tenia dues parts: refer els teixits urbans i socials que el franquisme havia depredat i reconstruir la ciutat. És a dir, una part substancial del que havia suposat l'oposició al règim autoritari en l'àmbit local, estava centrada en la qüestió territorial urbana i, per tant, sota aquests eixos s'havia articulada la voluntat de futur. Una entitat que naixia sota la influència directa dels nous temps i impulsada explícitament per gent que s'havia significat en aquest esperit de reconstrucció des del coneixement i la recuperació de la memòria –avui tant de moda–, necessàriament havia de tenir, en la recuperació del territori i de tot el seu patrimoni historicocultural, un dels eixos d'acció predominants.

Un primer impuls que l'entitat va saber aprofitar amb intel·ligència va ser l'organització a l'Hospitalet de la XXXI Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, presidida per l'insigne historiador Pierre Vilar, que no va poder assistir a les sessions per les limitacions de l'edat, però que va escriure unes paraules de salutació amb les quals es va obrir el primer *Quaderns d'Estudi* i que eren tota una manifestació de fe en el que aleshores representava el Centre d'Estudis: «*què seria Barcelona –sia en els seus moments de gran expansió, sia, sobretot, en els seus temps de retraïment– sense les aportacions, en productes, en diners, i, més encara, en homes, de les comarques?*», deia l'historiador rossellonès.

Era evident que l'aportació de l'Hospitalet al desenvolupament de Barcelona, en els bons temps, però sobretot en els duríssims anys del franquisme, havia condicionat absolutament la seva evolució i, en molt bona part, havia produït la seva aniquilació com a ciutat vertebrada. Es tractava, ara –que ja hi havia una certa perspectiva de com calia gestionar, amb eines públiques, la ciutat del futur–, de participar activament des de la reflexió, el coneixement, el debat col·lectiu, la recuperació material i documental, l'associacionisme en xarxa, l'activació de la societat civil, etc., en la normalització

d'una realitat, sotmesa durant massa anys sense control al desenvolupament –molt de temps caòtic i abassegador– de la gran capital de Catalunya, i passar, per tant, de la fase «d'aportació» –que deia Vilar– a la «de contribució» per restablir un equilibri saludable per a tothom.

Es tractava, doncs, d'avançar –sòlidament– com ho fan les onades: és a dir, amb tots els fronts oberts alhora, intentant que totes les iniciatives de la societat civil organitzada tinguessin la mateixa intensitat i recorregut. Penso, modestament, que aquest ha estat un dels grans encerts de l'entitat, que ha sabut moure's amb energies equilibrades en molts àmbits i que això ha permès que s'integressin entusiastes en diferents èpoques i de diferents branques del coneixement. Però si alguna cosa donava continuïtat a l'eix vertebrador dels inicis, aquest era, especialment, des del meu punt de vista, la qüestió territorial i tot el que això comporta: el debat sobre l'urbanisme, sobre la recuperació del patrimoni, sobre l'embelliment del paisatge, sobre el coneixement del passat vinculat a la terra, la intervenció en els debats de futur al voltant de la planificació i de les grans actuacions ciutadanes, etc. I això des del primer dia (debat del PERI del nucli antic) i fins avui mateix (debat sobre el desenvolupament de l'àrea de Can Trabal).

Les coses han anat com han anat i el Centre d'Estudis ha estat escoltat en aquests àmbits, no quan era més necessari, sinó quan es considerava més oportú. Per això la ciutat, que ha guanyat en molts aspectes, continua sent una assignatura pendent en molts altres, cosa que continua donant sentit a la necessitat d'intervenció.

Aquesta necessitat d'intervenció ha estat un senyal d'identitat des del primer dia i, cal dir que en l'aspecte territorial s'ha manifestat de manera eloqüent en moltes èpoques. Resulta significatiu constatar que el nucli de fundadors de l'entitat era molt divers (hi havia professors, historiadors, filòsofs, sociòlegs, empresaris, economistes, arquitectes...) però tots venien d'un llarg període de contestació que els unificava en un punt: el de la reivindicació territorial, el de la recuperació de la ciutat. Al voltant de la lluita popular als barris durant el franquisme per dignificar la vida quotidiana, s'havia generat una cultura del debat, la reflexió i la voluntat d'intervenció en aquest àmbit, que es manifestaria amb tota la seva intensitat al CEL'H.

La cronologia ens posa de manifest, ja el mateix any de la fundació, les tertúlies dels dijous al Centre Catòlic, amb intervenció directa de socis fundadors, sota un lema paradigmàtic d'aquells anys: concepte de ciutat, en relació amb el que havia de ser l'Hospitalet. I el que resulta encara més il·lustratiu, el CEL'H s'organitza aviat en grups de treball: al 1987 n'hi ha quatre (un d'història –els historiadors han estat el llevat de l'entitat durant anys, i encara ara ho són–, un altre sobre l'arxiu festiu, un tercer que es deia Sopa de Lletres i un quart que era el d'urbanisme i patrimoni).

Els debats sobre la qüestió territorial a l'Hospitalet no són creació del CEL'H. Les associacions de veïns dels 70 prenen el seu màxim protagonisme a la ciutat arran de la presa de consciència sobre la depredació territorial als barris que s'imposava sense consulta de la ciutadania, i moltes vegades sense intervenció directa del mateix Ajuntament. L'any 1976, arran de la discussió del Pla Comarcal, el debat social pren unes característiques singulars i l'urbanisme es converteix en l'eix al voltant del qual pengen moltes de les reivindicacions sociopolítiques. Deu anys després, el debat està en el seu punt àlgid, perquè les ciutats metropolitanes estan en la cruïlla del seu desenvolupament futur. L'alternativa és millorar el que ja existeix o canviar el model, i aviat s'observa que canviar el model urbà requereix un substancial reequilibri polític de forces que no està en condicions de rebre el suport electoral de la ciutadania. El desenvolupament de l'espai metropolità prendrà aleshores el camí que tots coneixem: la millora de l'entorn, dels serveis, la creació d'equipaments, etc., però sense renunciar al creixement residencial de taca d'oli i sense posar cap obstacle a la conversió del sòl en un pur valor mercantil, on l'aspecte viari i la mobilitat privada resulten irrenunciables. Hi tindrà molt a veure la concepció territorial que tenen les forces hegemòniques de la política catalana i estatal, però també hi ajudarà el llast aclaparador que viuen les finances municipals, que retroalimentarà aquesta visió depredadora del territori que presenten les elits polítiques.

“S’ha escoltat el Centre no quan era més necessari, sinó quan era més oportú”

Ens trobem en plena fase de disseny i creació dels instruments de planificació i en aquest garbuix hi havia un element clau que, amb el temps, s'ha vist que tampoc no ho era tant: la divisió territorial de Catalunya en comarques. El debat sobre la ubicació d'un territori que no era terra de ningú i que havia estat espai permanent «d'aportació», com era el terme municipal de l'Hospitalet, va fer que el Centre d'Estudis es prengués el debat comarcal com una oportunitat per contribuir a l'ordenació futura i per influir sobre els que havien de decidir finalment. L'entitat es va trobar en un carreró sense sortida: les autoritats locals, respectuoses amb el debat, semblaven decantades per la fórmula d'un Barcelonès retòric i sense continguts a l'oest de Barcelona, mentre que la gent del Baix Llobregat, també disposada a debatre el cas de l'Hospitalet, no volien la incorporació d'un monstre de més d'un quart de milió de persones que, pensaven, podia desequilibrar qui sap què. El CEL'H va defensar gairebé en solitari la incorporació de l'Hospitalet a la comarca tra-

La principal intenció de les jornades L'Hospitalet: Quina Comarca, celebrades l'any 1988, era debatre amb rigor sobre la ubicació de l'Hospitalet en el mapa comarcal. (Arxiu)

dicional del Baix Llobregat, de la qual forma part per geografia, per història i per vocació econòmica. La conclusió és que no es va fer res i que l'Hospitalet, que ja havia perdut les seves capacitats d'autonomia planificadora durant el franquisme, es va convertir en l'únic territori d'una comarca increïble –el Barcelonès– a la riba del Llobregat, perquè Esplugues i Sant Just van optar oficialment per incorporar-se al Baix Llobregat i el Baix Llobregat les va rebre –a aquestes sí– amb els braços oberts.

El que semblava transcendental aleshores, després s'ha vist que no ho ha estat gens, perquè la dinàmica que ha seguit l'Hospitalet al Barcelonès és, de fet, molt semblant a la que han seguit la resta de municipis del Baix Llobregat: han optat, tots ells, per «millorar el que ja existia», sense cap canvi de model territorial –d'altra banda molt complicat d'aplicar en el context públic de finances sota el que ha funcionat la democràcia espanyola i catalana.

Però aquest no va ser l'únic debat territorial d'aquest període. Uns mesos després d'aquest extens debat, l'arquitecte Oriol Bohigas, que sempre ha tingut una justificada fama de defensar postures incòmodes i parlar clar, va postular, en un debatut article de premsa, l'oportunitat que Barcelona s'annexionés directament l'Hospitalet. Argumentant raons de racionalitat administrativa i de coherència política –les mateixes que es van fer servir a principis del segle XX per annexionar els antics pobles de Gràcia, Sants i Sarrià–, Bohigas considerava totalment artificial l'existència de l'Hospitalet com a municipi independent de Barcelona tenint en compte el continu urbà entre ambdós municipis, la necessitat de serveis comuns i la pràctica indiferenciació entre els col·lectius urbans d'ambdues ciutats.

Novament, el Centre d'Estudis va ser l'entitat que d'una manera més efectiva va respondre l'arquitecte barceloní que, expressant aquesta opinió a la premsa, es feia porta-veu d'una pretensió que sempre ha estat latent des de Barcelona, tot i que s'ha

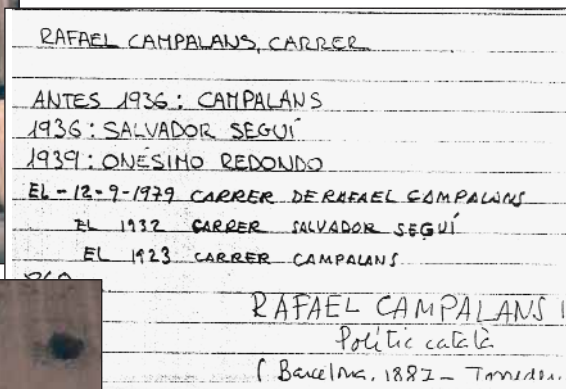

tingut molta precaució de fer-la avinent, sobretot en els darrers anys. La defensa que feia el CEL'H era meridiana: l'annexió no simplificaria la gestió administrativa de la ciutat i, a més, allunyaria el poder local de la ciutadania, aprofundint el seu caràcter suburbial. Ultra aquest raonament d'ordre tecnicopolític, n'afegia un altre d'inqüestionable: els ciutadans de l'Hospitalet no han expressat mai cap voluntat de formar part de Barcelona i, en canvi, han fet bandera de la seva pertinença a una ciutat diferenciada i autònoma. La polèmica, tan aviat va sorgir com es va apagar i, malgrat que Bohigas no ha renunciat mai als seus arguments sobre la irracionalitat de la independència municipal de molts pobles de l'àrea metropolitana, Barcelona ha proclamat sempre el seu respecte per l'autonomia municipal de l'Hospitalet i la seva renúncia expressa a qualsevol vell'leïtat annexionista.

Sense abandonar la preocupació territorial, el CEL'H va abocar, encertadament des del meu punt de vista, bona part dels esforços de reflexió sobre el debat urbà, allà on la seva capacitat d'influència teòrica podia tenir un cert èxit i, d'aquesta manera va participar, a partir de l'any 2002, en els treballs d'elaboració del Pla Estratègic Metropolità de Barcelona i en els fòrums de discussió sobre patrimoni que es van desenvolupar arreu (Baix Llobregat, especialment). També, com era de rigor, havia participat molt aviat en unes jornades d'arqueologia industrial que va organitzar el museu local (1988) i es va comprometre a unes entrevistes institucionals dins la Plataforma l'Hospitalet sense Vies (2001), que treballava per obtenir consens al voltant de la mobilitat interior del municipi.

Però on es reflecteix millor la constància del treball de reflexió i coneixement sobre la realitat territorial i la manera d'incidir-hi és en els tallers d'història dels barris de la ciutat, que després van ser recollits en les publicacions regulars dels *Quaderns d'Estudi* (1990 Gornal; 1991 Bellvitge i 1995 Collblanc-la Torrassa) i en les oportunitats d'elaboracions més genèriques sobre el desenvolupament urbà vinculat als nous instruments de desenvolupament i planificació (1987, divisió territorial; 1988, jornades L'Hospitalet: Quina Comarca?; 1989, planificació urbana; 2001, jornades El Segle XX a Debat; 2002, l'habitatge a l'Hospitalet).

Amb els anys, el debat sobre el territori municipal ha anat perdent efectivitat a mesura que la ciutat quedava curulla i s'observava que les capacitats d'influència de la

El CEL'H ha fet una tasca important de recerca i recopilació entorn del nomenclàtor de carrers de la ciutat. Les imatges mostren la placa del carrer de Sant Roc, antic carrer de la Revolució. I també la del carrer de Rafael Campalans, amb la primera fitxa que en va elaborar l'equip del CEL'H. (Arxiu)

societat civil organitzada sobre els poders públics eren cada vegada més migrades. Així, bona part de les energies s'han dedicat a la recuperació, un exercici que resulta excepcionalment recomanable quan han quedat cegades altres vies. És, alhora que un treball del tot imprescindible, una tasca que estalvia polèmiques i dificultats de tot ordre i que permet assegurar la viabilitat orgànica de les entitats.

Malgrat tot, el CEL'H ha sabut convertir-se al llarg dels anys en un instrument també d'assessorament i debat sobre temes patrimonials: bé acollint grups de ciutadans interessats a debatre la recuperació d'espais històrics -cas dels veïns del carrer Xipreret o dels treballs sobre coneixement i recuperació del Camí de la Fonteta-, bé possibilitant una reflexió al voltant de temes controvertits com ara el projecte d'urbanització de l'àmbit de Can Trabal, que amenaça amb eliminar el darrer espai agrícola de la ciutat i que representa saturar definitivament el territori municipal de l'Hospitalet com a espai urbà.

En l'àmbit de la recuperació estricta, cal citar la col·laboració amb altres centres d'estudi i de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i amb la Generalitat -especialment a través del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana-, que va permetre al CEL'H posar en marxa el projecte d'Antena CEL'H i Patrimoni Etnològic per fomentar la recerca etnològica i participar activament en l'Inventari

El CEL'H manté la seva contribució a la reflexió i el debat sobre el territori. (Arxiu)

del Patrimoni Etnològic de Catalunya (IPEC), una tasca tan engrescadora com útil per a la normalització del país i que es va mantenir eficaçment fins fa tres o quatre anys. I, en el mateix espai de coneixement i divulgació, cal constatar –en íntima col·laboració amb la comissió municipal creada a l'efecte– l'esforç dut a terme sobre el nomenclàtor de carrers de l'Hospitalet –una documentació especialment consultada al CEL'H i ara mateix pendent de la seva redacció definitiva, prèvia a la publicació– que juntament amb l'enorme esforç d'inventari bibliogràfic sobre la ciutat –un dels treballs emblema de l'entitat des de gairebé els seus inicis–, posa de manifest la contribució del CEL'H a la recuperació de la història de la ciutat, que és un altre índex notable de normalitat cívica.

En suma, els primers vint-i-cinc anys de vida del Centre d'Estudis de l'Hospitalet permeten fer visible la panoràmica evolutiva d'aquesta preocupació permanent que ha estat el territori municipal, ara ja irreversiblement urbà. El treball ha estat ingent en aquesta temàtica, com en totes les altres, i la contribució de l'entitat, impagable, pel fet que sempre ha estat dirigida a l'anàlisi de les aportacions i al consens. És possible que el resultat final no hagi estat satisfactori per a tothom –potser l'Hospitalet ha mantingut la seva capacitat «d'aportació» sense estrenar del tot la seva capacitat de «contribuir»– però sense la presència activa del CEL'H, les coses no haurien estat pas gens millor.